

2021

Izveštaj sa Simpozijuma:

BUDUĆNOST TERITORIJALNOG PLANIRANJA NA KOSOVU

Ministarstvo Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture
u partnerstvu sa UN-Habitat-om Kosovo

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI

Upotrebe oznaka i prezentacija materijala u ovoj publikaciji ne podrazumevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja Sekretarijata Ujedinjenih nacija o pravnom statusu bilo koje zemlje, teritorije, grada ili područja ili njegovih vlasti ili u vezi sa razgraničavanjem njenih granica. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Programa Ujedinjenih nacija za naselja, Ujedinjenih nacija ili njenih država članica. Odlomci se mogu reprodukovati bez odobrenja, pod uslovom da je naveden izvor. Za UN-Habitat, svako pozivanje na Kosovo treba shvatiti u kontekstu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (1999).

Sva prava zadržana © 2021

Fotografije, mape i dijagrami korišćeni u ovom izveštaju vlasništvo su organizatora simpozijuma, **Ministarstva Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture (MŽSPPI)** i **UN-Habitata na Kosovu**, osim ako nije drugačije naznačeno. Mogu se reprodukovati pod uslovom da je izvor odštampan na fotografijama, mapama ili dijagramima.

Program Ujedinjenih Nacija za naselja (UN-Habitat) Kosovo
Zgrada ministarstava "Rilindja", 10. sprat

10000 Priština, Kosovo

www.unhabitat.org

www.unhabitat-kosovo.org

IZRAZI ZAHVALNOSTI

AUTOR IZVEŠTAJA:

Fjollë Caka (UN-Habitat Kosovo)

RECENZENTI:

Liburn Aliu (MŽSPPI), Omar Siddique (UN-Habitat Kosovo), Gylar Mydyti (ETH Zurich)

OSTALI DOPRINOSIOCI:

Rineta Jashari (MŽSPPI), Gearda Demiraj (MŽSPPI), Esidora Ismajli (MŽSPPI), Besnike Koçani (UN-Habitat Kosovo), Luan Nushi (IPP/MŽSPPI), Arta Bytyqi, (UN-Habitat Kosovo), Alma Paçarizi (UN-Habitat Kosovo), Blerina Boshnjaku (UN-Habitat Kosovo), Bleona Kuleta (MŽSPPI), Artina Arifi (MŽSPPI), Arlinda Rexhepi (MŽSPPI), Dragoljub Stašić (UN-Habitat Kosovo)

IZGLED I DIZAJN:

Fjollë Caka (UN-Habitat Kosovo)

DIZAJN NASLOVNE STRANE:

Blerina Boshnjaku (UN-Habitat Kosovo)

SADRŽAK

04

UVOD

06

OBRAĆANJA

10

PREZENTACIJA I DISKUSIJE

11

Sesija 1: Institucionalno restrukturiranje za delotvornije i održivije prostorno planiranje

17

Sesija 2: Pristupi teritorijalnog planiranja za uravnoteženiji ruralno-urbani razvoj

21

Sesija 3: Integrisano prostorno planiranje, upravljanje zemljištem i stanovanje za održivi razvoj

27

ISHODI I NAREDNI KORACI

UVOD

Život pod prisilnim ograničenjima kao posledica mera preduzetih protiv pandemije COVID-19, stimulisalo je Kosovo da reši svoje trenutne probleme prostornog planiranja na globalnom nivou, dajući prioritet održivijim pristupima i preispitujući teritorije izvan tradicionalnih administrativnih granica. Društveno-ekonomski uticaji u nastajanju uzrokovali su promenu potražnje za stanovanjem, infrastrukturom mobilnosti, otvorenim prostorima, zdravstvenim i obrazovnim uslugama, što zahteva preispitivanje celokupnog okvira prostornog razvoja kroz sveobuhvatni proces, uključujući kreatore politike (i na centralnom i na lokalnom nivou), teoretičare (akademska zajednica) i praktičare.

Dok novoformirana Vlada Kosova razvija svoju plan delovanja, ovo je zamah za rešavanje teritorijalnih posledica (integrisanih sa ekonomskim, društvenim i ekološkim) ovog globalnog fenomena i za raspravu o nekoliko temeljnih pitanja vezanih za budućnost teritorijalnog i prostornog planiranja na Kosovu.

Sa tim u vezi, **Ministarstvo Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture (MŽSPPI)**, u partnerstvu sa **UN-Habitat Kosovo**, organizovalo je **25. juna 2021.** jednodnevni simpozijum „**Budućnost Teritorijalnog Planiranja na Kosovu**“, na kojem je diskutovano o širem spektru postojećih pitanja i potencijalnih budućih izgleda (vizija, pristupi, najbolja praksa) među institucijama na centralnom nivou, lokalnim i međunarodnim akademskim krugovima i stručnjacima, predstavnicima lokalnog civilnog društva, kao i međunarodnim organizacijama koje deluju na Kosovu.

Osim organizatora simpozijuma, MŽSPPI i UN-Habitata Kosovo, koji direktno nadgledaju (Ministarstvo) ili podržavaju (UN-Habitat Kosovo) procese prostornog planiranja na Kosovu (ili određene regione i opštine), simpozijum je podržala i Kancelarija premijera, Kancelarija koordinatora za razvoj Ujedinjenih nacija i sedište UN-Habitat-a.

Ključna pitanja o kojima se raspravljalo grupisana su u sledeće tri sesije, od kojih se svaka sastoji od prezentacije o glavnom problemu i najboljih praksi u globalnom kontekstu, nakon čega je usledila panel i otvorena diskusija u pravcu identifikovanja ključnih izazova i preporuka za njihovo rešavanje.

Ovaj izveštaj predstavlja glavne probleme predstavljene i diskutovane tokom simpozijuma, uključujući postojeće izazove i potencijalna rešenja za održivi teritorijalni/prostorni razvoj na Kosovu.

Sesija 1: Institucionalno restrukturiranje za delotvornije i održivije prostorno planiranje

Kako ojačati nacionalne institucionalne organizacije i kapacitete na različitim nivoima kako bi se postigao „prostorno orijentisan“ sistem prostornog planiranja na Kosovu?

Ms. Shipra Narang Suri
Chief, Urban Practices Branch
UN-Habitat Headquarters

Liburn Aliu
Minister of Environment,
Spatial Planning and Infrastructure

Shkelqim Dedi
Swiss Development Cooperation

Elvira Pallaska
UBT - Higher Education Institution

Ilir Gjinolli
University of Prishtina

Samir Stagova
UN-Habitat Kosovo

Sesija 2: Pristupi teritorijalnog planiranja za uravnoteženiji ruralno-urbani razvoj

Koja su inovativna rešenja koja mogu ojačati međusobne ruralno-urbane veze za uravnoteženije nacionalno teritorijalno planiranje na Kosovu?

Dr. Nazli Tümerdem
ETH Zurich

Sali Shoshi
Cultural Heritage
without Borders Kosovo

Afrim Lajci
Office of Prime Minister/
Swiss Cooperation Office

Hajrulla Ceku
Minister of Culture, Youth and Sport

Zenel Bunjaku
Initiative for Agricultural
Development of Kosovo

Zana Sokoli
UN-Habitat Kosovo

Sesija 3: Integrirano prostorno planiranje, upravljanje zemljištem i stanovanje za održivi razvoj

Kako možemo integrirano prostorno planiranje, efikasno upravljanje zemljištem i stambeno zbrinjavanje velikih razmera učiniti delom našeg ukupnog mentaliteta i rutine?

Dr. Jennifer Duyn Barenstein
ETH Zurich Wohnforum

Rozafa Basha
University of Prishtina

Bevetta Kocani
UN-Habitat Kosovo

Driton Tafallari
Ministry of Environment,
Spatial Planning and Infrastructure

Urqan Alija
UBT - Higher Education Institution

Nita Liri
University of Prishtina

OBRAĆANJA

Premijer, g. Albin Kurti, otvorio je Simpozijum potvrđujući značaj gradova i pozivajući na podršku njihovom sveobuhvatnom, pristupačnom i ravnopravnom razvoju, stavljajući ljude u njihovo središte i osiguravajući održive veze sa izgrađenim i prirodnim okruženjem. Uzimajući u obzir globalne pretnje poput klimatskih promena i pandemije COVID-19, kao i potrebu za zajedničkim delovanjem u smeru zelenog razvoja i zaštite planete, sada je vreme za otvaranje dubljeg i akademskog diskursa o teritoriji, njenom planiranju i materijalizaciji, kao i uključivanju profesionalaca iz različitih oblasti, civilnog društva i građana u sveobuhvatniji proces planiranja.

"Krise kao što su pandemije, katastrofe, ekonomske krize, istorijski događaji i drugi procesi istorijski su bili trenuci koji su razvijali i oblikovali gradove i naše životno okruženje. [...]. Sada, kako živimo u antropocenskom periodu, u vremenima izazova poput klimatskih promena i ograničenih resursa, način na koji trebamo reagovati treba biti usmeren prema održivom razvoju, pridruživanjem aktivističkim pokretima radi spašavanja prirodnih resursa."

Albin Kurti

"Budući da smo na raskrsnici, važno je iskoristiti zamah koji je stvoren i voditi široke rasprave o tome gde smo u poređenju sa našim ciljevima i o tome kako organizujemo budućnost prostornog planiranja na Kosovu. Stručne i akademske diskusije (poput ovog simpozijuma) uvek treba da prate procese planiranja na Kosovu; oni trebaju prethoditi i osigurati da se donose prave političke odluke."

Liburn Aliu

Ministar Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture, g. Liburn Aliu, predstavio je trenutni institucionalni okvir prostornog planiranja na Kosovu, ulogu centralnih institucija (poput Odeljenja za prostorno planiranje u okviru Ministarstva i Instituta za prostorno planiranje) u pokretanju prostornog razvoja, kao i tekuće izazove u sprovođenju prostornih planova na terenu (uključujući nedostatak tačnih podataka, nedovoljne institucionalne kapacitete, kao i složene procedure koje ometaju procese sprovođenja, poput legalizacije i stanovanja). Donošenje odluka za rešavanje ovih pitanja je neizbežno, te bi takve odluke trebale biti inovativne, proaktivne i rezultat širokih rasprava. Priznajući centralnu ulogu prostornog planiranja u ukupnom nacionalnom razvoju, ministar se obavezao na hitno institucionalno angažovanje na izgradnji efikasnijeg i sistema prostornog planiranja na Kosovu, čime je otvorena diskusija za predviđanje budućeg teritorijalnog planiranja

Koordinatorica Ujedinjenih nacija za razvoj, gđa. Ulrika Richardson, definisala je prostorno planiranje kao posredničko sredstvo za određivanje prostora, izgradnju zajedničkih vrednosti i podršku transformativnim promenama; dakle strateški alat za postizanje održivosti. Prostor je pitanje moći (ko će ga koristiti i kako), stoga bi procesi prostornog planiranja trebali biti uključujući, sa ciljem postizanja održivih, kohezivnih i zdravih zajednica, vodeći računa da niko ne zaostane (posebno žene i mladi). Tim UN-a na Kosovu podržava ambicije i aspiracije Kosova kroz među-agencijsku koordinaciju i zajedničke napore u pravcu održivog razvoja, pri čemu je UN-Habitat Kosovo centralna tačka za prostorno i teritorijalno planiranje, urbani razvoj i naselja koji podržava celovitiji, održiviji i uravnoteženiji razvoj za ljude i životnu sredinu na Kosovu.

"Kao porodica od 15 agencija UN-a, imamo zajednički okvir saradnje razvijen sa našim različitim partnerima: međunarodnim, nacionalnim i lokalnim institucijama, i daćemo sve od sebe da pratimo Kosovo na ovom putu ka sveobuhvatnijem pristupu prostornom planiranju, i koristimo ga kao sredstvo za postizanje socijalne pravde i postizanje bolje ravnoteže između ljudi (pojedince) i životne sredine."

Ulrika Richardson

"Gradovi i regioni na Zapadnom Balkanu dele zajedničku istoriju i slične prostorne obrasce, boreći se sa neuravnoteženim prostornim razvojem, usporenim razvojem ekonomije i stagnacijom malih i srednjih naselja. Moraju se iznaći inovativna rešenjima za dobro planirana i dobro upravljana naselja, izgrađena na participativnim procesima."

Omar Siddique

Šef Kancelarije i glavni tehnički savetnik UN-Habitat-a, g. Omar Siddique, je poslao nekoliko poruka koje ističu važnost teritorijalne/prostorne perspektive za celokupni održivi razvoj, smatrajući ga sredstvom za racionalnu organizaciju prostora i potrošnju resursa, za davanje prioriteta pravoj vrsti nacionalnih ulaganja (u infrastrukturu i javne usluge) i za generisanje ekonomskog bogatstva. Kancelarija UN-Habitata na Kosovu ima dugu istoriju saradnje sa institucijama na Kosovu u pružanju podrške procesima prostornog planiranja, najnovije kroz Program sveobuhvatnog razvoja usredsređen na region Mitrovice. Kroz Program, sedam lokalnih opština dobija podršku u razvoju svojih dokumenata prostornog planiranja (ORP, OZM), sektorskih planova (POUM), planova zasnovanih na zajednici i projekata kapitalnih ulaganja kroz participativne procese, sa ciljem da ljudska naselja budu sveobuhvatnija, sigurnija, otpornija i održivija (prema Cilju Održivog Razvoja 11/COR11 i Novoj Urbanoj Agendi/NUA). Dostupnost UN-Habitata za podršku kosovskim institucijama znanjem, podizanjem svesti, koordinacija (među različitim akterima i globalnim planovima) i izveštavanje (usklađeni globalni pokazatelji održivosti) prema integrisanim pristupima i koherentnost prostorne politike takođe su oblasti koje je naglasila Dr Shipra Narang Suri, šef podružnice za urbane prakse, sedište UN-Habitat-a.

PREZENTACIJE i DISKUSIJE

SESIJA 1

INSTITUCIONALNO RESTRUKTURIRANJE ZA EFIKASNO I ODRŽIVO PROSTORNO PLANIRANJE

Uloga nacionalnih vlada u održivom prostornom planiranju

Dr Shipra Narang Suri, UN-Habitat

Kao i svako planiranje, teritorijalno planiranje je politički proces, proces pomirenja, određivanja prioriteta i donošenja odluka za postizanje ekonomskih, društvenih i ekoloških ciljeva i postizanje sistemskih promena. Sistem prostornog planiranja može se definisati kao institucionalni okvir određene zemlje, koji omogućava/reguliše višestruke i složene procese vertikalnih (između nivoa politike) i horizontalnih (između sektora politike i između javnih i privatnih subjekata) interakcija koje se odnose na prostornu organizaciju društvenog života. Kao takav, trebao bi biti integrativan i participativan proces donošenja odluka, koji se lako prilagođava tekućim/dinamičkim promenama odnosa.

Prostorna održivost odnosi se na dugoročnu sposobnost gradova i naselja da uspešno planiraju svoju povećanu urbanizaciju, uz održavanje ekonomskog rasta, održavanje održivog okruženja i jačanje društvenog razvoja. Vlade mogu postići prostornu održivost vodeći fizički oblik i funkcije gradova i regiona kako bi stvorile pravičan pristup radnim mestima, stanovanju i socijalnim interakcijama, omogućile ekonomije aglomeracije i podstakle održive odnose sa ekosistemima i prirodnim staništima.

Teritorijalni/prostorni aspekt prema održivom razvoju takođe je priznat u Agendi 2030., Pariskom sporazumu o klimatskim akcijama, Sendajskom okviru za smanjenje rizika od katastrofa i izgradnji otpornosti, Akcijskoj agendi u Adis Abebi za finansiranje održivog razvoja i Novoj urbanoj agendi (NUA) o postizanju održive, dobro planirane i dobro upravljane urbanizacije. Održivi, sveobuhvatni, sigurni i otporni gradovi i ljudska naselja (COR11) mogu se postići promovisanjem pozitivnih veza između urbano-ruralnih područja i integrisanih politika i planiranja za efikasnost resursa, klimatske promene i otpornost na katastrofe, razvijenih kroz participativne procese usmerene na socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva (NUA). Dobijeni rezultati doprinose okončanju siromaštva (COR1), poboljšanju zdravlja i dobrobiti (COR3), ravnopravnosti polova (COR5), pristupu pijaćoj vodi (COR6), pouzdanoj i otpornoj infrastrukturi (COR9), smanjenju nejednakosti (COR10), odgovornoj potrošnji i proizvodnji (COR12) i sveobuhvatnom društvu i institucijama na svim nivoima (COR16).

STUDIJE SLUČAJA

- Prostorno planiranje Hrvatske organizovano je na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, koji su odgovorni za izradu prostornih planova odgovarajućih nivoa (poput Nacionalnog plana prostornog razvoja, prostornih planova zemlje, gradskih i opštinskih prostornih planova itd.), sa ciljem rešavanja demografskih izazova vezanih za migracije, društveno-ekonomske izazove i prostorne neravnoteže.
- Poljska koristi četiri nivoa planiranja (nacionalni, regionalni, okružni i lokalni nivo) koji budući razvoj temelje na nacionalnim konceptima prostornog razvoja, podržani regionalnim, gradskim i opštinskim urbanističkim planovima, koji bi se trebali voditi načelima prostornog poretka i održivog razvoja, usklađujući sva funkcionalna, društvena, ekonomska, okružna, kulturna, kompoziciona i estetska razmatranja.
- Holandija je tradicionalno sprovodila sveobuhvatne nacionalne prostorne politike, međutim 2006. zemlja je odlučila da prekine tradicionalne regionalne politike (koje su donele regionalne razlike) i staviti naglasak na podršku regionima koji doprinose nacionalnom ekonomskom razvoju, jačanju njene konkurentnosti i promovisanju inovacija. Nacionalni, pokrajinski i osnovni opštinski vladini planovi zamenjeni su strukturnim vizijama koje sadrže strateške politike i njihov način sprovođenja kroz šemu zoniranja na odgovarajućem nivou vlade.
- Meksiko reguliše svoj prostorni razvoj na nacionalnom, državnom i lokalnom nivou, kroz programe urbanog razvoja i teritorijalnog uređenja paralelno sa ekološkim planiranjem.

PREPORUKE

- Formirati nacionalni okvir politike koji promoviše održive obrasce urbanizacije (uključujući životni standard i ekonomski rast),
- Razviti podsticajni, primenjiv, transparentan pravni i institucionalni okvir (poboljšanje teritorijalnog i ekonomskog planiranja, prostorna koherentnost, uravnotežen regionalni razvoj, regulacija tržišta zemljišta i imovine, zaštita izgrađenog i prirodnog okruženja itd.):

- Zakoni bi trebali biti zasnovani na potrebama, primereni kontekstu, zasnovani na odgovarajućoj proceni finansijskih i ljudskih resursa za njihovu primenu,
- Pravni okviri trebaju imati jasne institucionalne i vladine strukture), uključujući horizontalnu i vertikalnu koordinaciju radi uklanjanja nedostataka, preklapanja, zabune, nedostatka transparentnosti, slabe odgovornosti i usklađenosti),
- Procesi usklađenosti trebaju biti jednostavni, brzi i pristupačni (ne složeni i obeshrabrujući).
- Definisati, sprovesti i kontinuirano pratiti politike decentralizacije i supsidijarnosti (osiguravajući koherentnost između sektorskog i prostornog nivoa),
- Ojačati ulogu, odgovornosti, kapacitete planiranja i sprovođenja i resurse lokalnih vlasti,
- Promovisati međuopštinsku saradnju i sisteme upravljanja i podršku na više nivoa,
- Saradivati sa udruženjima, mrežama profesionalnih planera, istraživačkim institutima, civilnim društvom, privatnim sektorom (partnerstva, koordinacija, stvaranje konsenzusa).

KEY DOCUMENTS

- UN-Habitat. 2015. Međunarodne smernice o urbanističkom i teritorijalnom planiranju.
- UN-Habitat. 2020. Ilustrovana nova urbana agenda.

Sa sve većim nedostacima u institucionalnim kapacitetima u kombinaciji sa nedoslednostima u različitim pravnim okvirima, aktuelno planiranje opštinskih teritorija, posebno urbanih područja, dešava se u nedostatku ažuriranog Nacionalnog prostornog plana i još uvek nedovršene Mape zoniranja Kosova. Institut za prostorno planiranje razvio je 47 pokazatelja prostornog planiranja koji će se koristiti pri izradi OPR -a; međutim, dostupni i empirijski podaci koji bi otvorili put realističnim prostornim planovima još uvek su nedovoljni (dodatno otežani sporošću procesa legalizacije). Ovo su samo neki od nedostataka kojima je potrebna posebna pažnja politike na nacionalnom nivou kako bi se preduzele hitne institucionalne mere koje su neophodne za izgradnju efikasnijeg i održivog sistema prostornog planiranja na Kosovu.

Na prvom panelu su učestvovali Liburn Aliu (MŽSPPI), Shkëlqim Daci (SDC), Elvida Pallaska (UBT), Ilir Gjinolli (UP) and Sami Stagova (UN-Habitat), čija su mišljenja dodatno preispitana, obogaćena ili podržana od strane učesnika diskusije, uključujući Luan Nushi (IPP), Eliza Hoxha (ČP), Shqiprim Ahmeti (UBT), Lulzim Aliu (DUŽS, Opština. Ferizaj), Tomor Qela (UBT), Flutra Zymi (Qytetarët Aktiv).

Panel diskusija je započela pregledom razvoja procesa prostornog planiranja i zakonodavstva na Kosovu, uloge centralnih institucija prostornog planiranja, nastavljajući identifikacijom pravnih izazova i nedoslednosti, merama koje treba preduzeti za podršku održivom prostornom planiranju i razvoju, kao i uključivanje akademske zajednice i drugih partnera u prostorno planiranje zasnovano na činjenicama i sveobuhvatnosti.

IDENTIFIKOVANI KLJUČNI IZAZOVI:

- Sveukupni nedostatak političke volje za pravilno bavljenje prostornim planiranjem, osim bivšeg ministra g. Hetema Çeku i sadašnjeg ministra g. Liburna Aliua, koji kao arhitekta unosi nadu u prostorno planiranje na Kosovu (g. Gjinolli),
- Nejasan novi pravni okvir, koji je instalirao logiku „poslovanja“ (g. Aliu, gđa. Hoxha), uveo je novi alat za uređivanje zemljišta „zoniranje“, transponovan iz američkog sistema planiranja bez odgovarajuće kontekstualizacije (g. Daci, g. Gjinolli), i uklonio je planiranje na nivou grada (unutar definisanih urbanih granica) (gđa. Pallaska),
- Nedostatak sprovođenja prostornih planova na terenu, razvijenih na osnovu prethodnog ili novog Zakona o prostornom planiranju (g. Stagova),
- Nejasna podela uloga i odgovornosti unutar institucija za prostorno planiranje (na centralnom nivou, poput OPP-a i IPP-a) (g. Aliu), pri čemu je IPP prvobitno uspostavljen za uključivanje akademske zajednice
- Nedovoljni institucionalni kapaciteti, koji se ogledaju u preopterećenosti osoblja i proveru lošeg kvaliteta i praćenju sprovođenja planova (g. Daci, g. Gjinolli),
- Brz tempo planiranja na lokalnom nivou koji prati nacionalnu strategiju (Prostorni plan Kosova) koja je zastarela i možda ne predstavlja trenutnu stvarnost (g. Aliu),
- Loš kvalitet prostornih planova (nedostaju odgovarajući podaci, potrebe stanovništva, odgovarajuće procene i analize) (g. Aliu), stoga podstiču prekomernu izgradnju i nekontrolisanu urbanizaciju (g. Daci), gubitak poljoprivrednog zemljišta i zatvorena naselja (gđa. Pallaska).

DATE KLJUČNE PREPORUKE:

- Depolitizovati procese prostornog planiranja (sa ciljem dugoročnijeg razvoja) (g. Aliu, gđa. Hoxha),
- Sprovesti studiju izvodljivosti o potrebi izmene Zakona o prostornom planiranju i izvršiti evolutivne (korak po korak) promene po potrebi, počevši od Administrativnih uputstava i tehničkih normi (g. Stagova),
- Decentralizovati donošenje odluka u procesima prostornog planiranja (g. Gjinolli),
- Osažiti opštine u razvoju vlastitih prostornih planova (g. Nushi), kao multi-sektorskih, strateških i sveobuhvatnih planova koje je lako razumeti i sprovesti (g. Aliu/g. Uroševac)
- Povećati centralno-lokalnu saradnju tokom procesa prostornog planiranja (razmena informacija, prostorni podaci) (g. Gjinolli, g. Nushi, g. Qela),
- Razviti institucionalne kapacitete povećanjem njihovih (npr. IPP-ovih) istraživačkih kapaciteta (g. Qela) i podržavajući razvoj nacionalnih akademskih programa u strateškom planiranju (g. Gjinolli),
- Funkcionalizovati bazu podataka prostornog planiranja na centralnom i lokalnom nivou (g. Stagova, g. Nushi),
- Izgraditi sistem praćenja za sprovođenje planova na terenu (g. Gjinolli, g. Daci) i sinhronizovanje aktivnosti planiranja na svim nivoima (g. Ahmeti),
- Planirati prema trendovima i procenama rasta stanovništva, potrebama stanovanja/razvoja, zdravlju ljudi i životne sredine, sledeći Novu urbanu agendu i Urbanu agendu Evropske unije (gđa. Pallaska),
- Planirati kroz sveobuhvatne i participativne procese, saradujući sa iskusnim profesionalcima, akademskim krugovima i studentima koji obećavaju na tom polju, preduzećima, civilnim društvom i međunarodnim organizacijama (g. Aliu, g. Gjinolli, g. Stagova, gđa. Hoxha, gđa. Ahmeti, gđa. Zymi).

“Sprovođenje zakona je neophodno jer se radi o zdravlju i dobrobiti građana.“

Afrim Lajçi

SESIJA 2

PRISTUPI TERITORIJALNOG PLANIRANJA ZA URAVNOTEŽENI RURALNO-URBANI RAZVOJ

Ekspedicije u blizini (Severni Istanbul)

Dr Nazli Tümerdem, ETH Zurich

U poređenju sa visoko naseljenim i industrijski razvijenim južnim delom Istanbula, severni deo je retko naseljen i njime dominiraju šume, vodene rezerve, poljoprivredno zemljište, farme, vojne zone i kamenolomi. Međutim, neoliberalne operacije velikih razmera i država pod vodstvom države dovele su ovo područje u proces transformacije, uzrokujući ekonomske i ekološke negativne uticaje. Ovi megaprojekti su razvijeni kroz ad-hoc procese u svrhu materijalizacije državnog diskursa, ponekad ne sledeći glavni plan grada, zanemarujući javne koristi i mišljenja stručnjaka. "Istanbul Walkabouts" je performativan, projektivan i participativan istraživački projekt, koji koristi hodaње kao kritičnu metodologiju za istraživanje, snimanje, predstavljanje i odupiranje transformativnim pejzažima severnog Istanbula. Kroz 235 km pešačenja, ovaj projekt ima za cilj da istražiti i razumeti ove teritorije i poveća svest i transparentnost o posledicama neplaniranih pristupa odozgo prema dole; dakle, izgradnja platforme za diskusiju i diskurs, koja kritikuje trenutne neodržive operacije i informiše buduće politike urbanizacije kroz pristupe odozdo prema gore.

GLAVNA ZAPAŽANJA

- Razmišljanje van binarnih (antropoloških- i gradsko-orijentisanih) koncepata poput grad-selo, urbano-ruralnog, centra-zaleđa, iznutra-izvana,
- Odsustvo koherentne urbane teorije, sumnjiv nepouzdan zakona i neoliberalne operacije mogu dovesti do ekoloških katastrofa (kao što je Istanbulski kanal).

KLJUČNI DOKUMENTI

- Tümerdem. 2018. Istanbul Walkabouts: Kritičko pešačko istraživanje severnog Istanbula.
- 1/100.000 Istanbulski gradski plan (revidiran 2009).

S obzirom na trenutni pokret aktivnih građana radi zaštite kulturnog nasleđa, ekosistema i prirodnih resursa Kosova, od suštinskog je značaja danas – pored institucionalnog restrukturiranja – razgovarati o pristupima planiranju koji posebnu pažnju posvećuju međusobnim vezama između grada i sela. Urbano-ruralni odnosi su nelinearni–različite urbano-ruralne interakcije i veze u celom prostoru unutar kontinuiteta urbano-ruralno-uključujući protok ljudi, robe, kapitala i informacija, ali i između sektora i delatnosti kao što su poljoprivreda, usluge i proizvodnja. Diskurs o urbanizaciji na Kosovu mora ostaviti iza sebe tradicionalnu i zastarelu podvojenost između urbanog i ruralnog; da bi bile održive, moraju se razvijati zajedno, nejednakosti se moraju smanjiti i razvojni nedostaci premostiti. Urbani i ruralni prostori blisko su međusobno povezani u smislu prostornih, ekonomskih, društvenih i ekoloških i ne mogu se adekvatno tretirati ako su međusobno izolovani.

Drugi panel je uključio sledeće učesnike Sali Shoshi (CHwB), Afrim Lajçi, Klodeta Krasniqi (MKOS), Zenel Bunjaku (IADK) and Zana Sokoli (UN-Habitat), uz podršku Gyler Mydyti (ETH), Enisa Serhati (UNDP), Gramen Taraku (slobodnjak) kao učesnika diskusije.

Glavna pitanja o kojima se raspravljalo protezala su se kroz ulogu ruralnih područja, kulturne baštine, turizma i mobilnosti u uravnoteženom teritorijalnom i ekonomskom razvoju, zaštiti prirodnih resursa, poboljšanju poljoprivredne prakse, dovoljnosti hrane i obrazovanju o životnoj sredini prema održivom razvoju.

IDENTIFIKOVANI KLJUČNI IZAZOVI:

- Ruralna područja, koja su se ranije smatrala mestima za interakciju sa prirodom iz duhovnih, tradicionalnih, prehrambenih i zanatskih razloga, danas su izgubila svoj značaj zbog gubitka sredstava za život i migracije stanovništva u urbana područja (g. Shoshi, gđa Sokoli),
- Oko 60% arhitektonskog i arheološkog nasleđa Kosova (od ukupno 990 arhitektonskih spomenika i oko 400 arheoloških nalazišta) nalazi se u ruralnim područjima, bez mnogo podataka o njihovom postojanju (g. Shoshi),
- Nedostaje jasan pregled sistema vrednosti nasleđa na Kosovu (gđa. Krasniqi),
- Ograničeni vodni resursi (oko 2000 m³/stanovniku, 4 milijarde rezervi godišnje), najniži u regionu, za koji se očekuje da će se dodatno smanjiti zbog klimatskih promena; ali se njima ne upravlja pravilno, što rezultira oštećenim koritima reka i zagađenjem vode (g. Lajçi),
- Poljoprivreda doprinosi oko 10% BDP-a (g. Bunjaku), međutim to je i visoko zagađujući sektor,
- Planovi održive urbane mobilnosti relativno su novi koncept na Kosovu, koji nije obavezan zakonom, već su ga opštine razvile na vlastitu inicijativu (gđa Sokoli),
- Zastarela i nepouzdana statistika, npr. udeo gradskog naspram ruralnog stanovništva (gđa. Mydyti).

DATE KLJUČNE PREPORUKE:

- Poboľjšati meĊu-institucionalnu saradnju (izmeĊu MŹSPPI-a, MKOS-a i MPŹRR-a), kao i sa civilnim druŹtvom za podrŹku zaŹtiti kulturne baŹtine (ukljuĉivanje u prostorne planove), odgovarajuĉi razvoj infrastrukture (ekoloŹki uĉinak i razvoj ruralnih podruĉja (g. Shoshi, gĊa. Krasniqi),
- IstraŹiti potencijal za dalji turistiĉki razvoj ruralnih klastera (sela ili regiona sa sliĉnim karakteristikama) koje je CHwB identifikovao Źirom Kosova, poput rudarstva i prerade metala (Artana, Janjevo, Mitrovica), proizvodnje vina (od Suve Reke do Ċakovice), uzgoj voĉa (Istok) i proizvodi od testa (hleb) i etno-kultura (Has) (g. Shoshi),
- Tretirati gradske i industrijske otpadne vode obezbeĊivanjem postrojenja za preĉiŹćavanje vode u sedam najveĉih urbanih podruĉja (i Źire) do 2025. godine (g. Lajĉi),
- ZaŹtititi vodne resurse (od zagaĊenja i degradacije), definisati odreĊena podruĉja za akumuliranje jezera i mere zaŹtite od poplava u prostornim planovima (g. Lajĉi),
- Ukljuĉiti ruralne zajednice u procese prostornog planiranja (g. Bunjaku),
- ProŹiriti pravila zoniranja, dopuŹtajuĉi meŹoviti ruralni i turistiĉki razvoj tamo gde postoji potencijal (g. Bunjaku),
- PruŹiti odgovarajuĉu infrastrukturu i usluge ruralnim naseljima kako bi se smanjila ruralno-urbana migracija i podrŹao ukupni razvoj (g. Bunjaku),
- Osigurati odrŹive sisteme mobilnosti, obezbeĊujuĉi javni gradski prevoz (kao u PriŹtini), biciklistiĉke i peŹaĉke trake, odgovarajuĉe parkiranje i javne prostore kroz razvoj POUM-ova (kao Źto su sluĉajevi juŹne Mitrovice i severne Mitrovice) (gĊa Sokoli),
- PodrŹati procese planiranja meĊu generacijama koji predviĊaju budućnost kakvu Źelimo (gĊa Sokoli),
- Ojaĉati ulogu univerziteta u voĊenju nauĉnog i filozofskog diskursa o teritoriji i prostoru, urbanim i ruralnim konceptima (gĊa Mydyti),
- OsnaŹiti zajednice (urbane ili ruralne) u samoorganizaciji, razmeni znanja i donoŹenju odluka, bez ĉekanja samo od institucija (gĊa Mydyti),
- PodrŹati lokalne klimatske akcije kroz popis gasova sa efektom staklene baŹte i strategije zelenog razvoja (poput pilot projekta Urban NAMAs koji sprovodi UNDP u Prizrenu) (gĊa. Serhati),
- DoviŹiti prostorni plan za Nacionalni park 'Bjeshkĉt e Nemuna' (g. Taraku).

SESIJA 3

INTEGRISANO PROSTORNO PLANIRANJE, UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM I STANOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Uloga teritorijalnog planiranja održivog i sveobuhvatnog stanovanja i gradova za sve

Dr Jennifer Duyne Barenstein, ETH Zurich Wohnforum

Odgovarajuće stanovanje definisano je sa sedam kriterijuma: pravna sigurnost poseda, dostupnost usluga, dostupnost, nastanjivost, pristupačnost, lokacija i kulturna adekvatnost. Bez osnovne infrastrukture usluga, poput vode, kanalizacije, energije, transporta itd., nijedan tip stanovanja ne može se smatrati odgovarajućim. Nedostatak infrastrukture ima ekonomske, ekološke, zdravstvene i posledice za život. Širom sveta milioni ljudi nemaju pristup ovim uslugama i uskraćeni su za odgovarajući smeštaj zbog nepovezanog teritorijalnog planiranja; time se povećavaju društvene nejednakosti i isključenost.

Kosovo takođe pati od teritorijalnih pitanja kao što je širenje urbanih područja, što je doprinelo gubitku poljoprivrednog zemljišta, degradaciji ekosistema, proširenju infrastrukture i društveno-ekonomskim uticajima. Kompleksi društvenih stanova odvojeni su i izgrađeni na urbanoj periferiji.

STUDIJA SLUČAJA

- Stambena pitanja u gradu Cirihu rešavaju se putem javno-privatnog partnerstva, u kojim slučajevima grad daje u zakup javno zemljište stambenim zadrugama (do 60-70 godina) za izgradnju visokokvalitetnih stanova u centru grada (uz odgovarajuće usluge, javni prostori i drugi kriterijumi koji podržavaju odgovarajuću i održivu životnu sposobnost).
- Zadružno stanovanje nije socijalno stanovanje jer ne odvaja ljude. Takav pristup podržava gustoću grada, efikasno upravljanje zemljištem, smanjenje saobraćajnih zagušenja i efikasno infrastrukturno planiranje.
- Grad Cirihi se obavezao da će do 2050. godine povećati udeo gradskih stanovnika koji žive u neprofitnim stanovima na 1/3.

KLJUČNE PREPORUKE

- Integrisati teritorijalno planiranje sa stambenim razvojem (povezujući ga sa infrastrukturom i pružanjem usluga),
- Ulagati u transportnu infrastrukturu i usluge (kako bi se smanjila potrošnja urbanih stanovnika na mobilnost, povećala njihova dobrobit i zaštitila životna sredina),
- Integrisati stanovnike socijalnih stanova unutar iste stambene površine izgrađene za druge građane (kako bi se izbegla prostorna marginalizacija onih sa nižim primanjima).

KLJUČNI DOKUMENTI

- UN-Habitat. 2009. Pravo na adekvatno stanovanje.

Uravnotežen teritorijalni razvoj na Kosovu znači imati 'političku' volju i institucionalne kapacitete, koristiti odgovarajuće instrumente za planiranje i nastojati imati kompaktno razvijene prostore i područja mešovite namene koji imaju odgovarajuću infrastrukturu i mobilnost, lako su dostupni svim društvenim grupama društva, nude otporno i pristupačno stanovanje/stanovanje sa održivim uslugama i odgovarajućim životnim mogućnostima. U tom smislu, integrisano planiranje i upravljanje zemljištem su bitni instrumenti koji mogu pomoći javnim vlastima da identifikuju i izbegnu ranjiva područja, osiguraju imovinska prava, upišu imovinu i olakšaju efikasno tržište zemljišta. Preciznije, ovi instrumenti se mogu posmatrati kao osnova za preduzimanje razvojnih podsticaja za podršku stvaranju društvenih i pristupačnih stanova na neregulisanim tržištima (kao što je Kosovo), ali i za osiguravanje održivog, otpornog, društvenog i ekonomskog rasta.

Panelisti u ovoj sesiji su bili Mimoza Sylejmani (UBT), Besnike Koçani (UN-Habitat), Driton Tafallari (MŽSPPI), Uragan Alija (UBT), Nita Luci (UP), dok su diskutanti bili Banush Shyqyriu (UBT), Merita Dalipi (MŽSPPI), Visar Perani (IFC).

Teme o kojima se diskutovalo tokom sesije bavile su se nedostatkom tačnih podataka i odgovarajućih stambenih profila, nedostatkom javnog zemljišta, mogućim instrumentima za planiranje i projektovanje koji bi se mogli koristiti za bolje razumevanje potreba društva u pogledu osnovnih usluga i stanovanja, mogućih inovativnih finansijskih instrumenata i potencijal za poboljšanje dobrobiti građana putem integrisanog prostornog planiranja.

IDENTIFIKOVANI KLJUČNI IZAZOVI:

- Nedovoljni kapaciteti prostornog planiranja unutar centralnih i lokalnih institucija (za izradu strateških dokumenata, prikupljanje i analizu podataka) (g. Agaj), pri čemu IPP ima samo 13 ljudi (od kojih dvoje radi u severnom delu Kosova),
- Postoje poteškoće u radu sa različitim partnerima u različitim institucijama (gđa. Koçani),
- Nedostatak podataka i informacija (uključujući kvalitativne podatke sa terena, odgovarajuća demografska merenja i prognoze), posebno o stanovanju (g. Tafallari, gđa. Koçani),
- Nedostatak jasne definicije (u okviru postojećih zakona/propisa) o socijalnom, pristupačnom i adekvatnom stanovanju,
- Oko 60% podataka o stanovanju prikuplja se ručno (na papiru ili Excelu), prema brznoj proceni stambenih potreba UN-Habitata u kosovskim opštinama (gđa. Koçani),
- Nedostatak jasne podele odgovornosti u vezi sa stanovanjem (nedostatak stambenog ili sektora socijalnog stanovanja u opštinama, pa je Ministarstvo glavni nosilac ovog pitanja) (gđa. Dalipi),
- Nedostatak praćenja sprovođenja dokumenata prostornog uređenja na terenu,
- Prisutnost praznih kuća/stanova na tržištu.

DATE KLJUČNE PREPORUKE:

- Izgraditi partnerstva sa privatnim sektorom, sa jasno definisanim ulogama i odgovornostima (npr. javne institucije daju zemljište, dok ga privatni sektor razvija u skladu sa javnim potrebama ili izdvaja stambene jedinice za grupe sa nižim prihodima) (g. Alija, gđa. Sylejmani, g. Perani),
- Pozicionirati stambeni sektor kao centralnu komponentu u strateškim dokumentima i na centralnom i na lokalnom nivou (posebno ORP), u cilju podrške porodicama sa nižim društveno-ekonomskim statusom koje nisu u mogućnosti priuštiti tržišnu cenu (g. Tafallari),
- Rešiti potrebu za stvaranjem novih pristupačnih stanova, ali i poboljšanjem kvaliteta postojećih (gđa. Sylejmani),
- Povećati dostupnost stanova razvojem slobodnih stanova koji su na stanju (g. Shyqyriu),
- Uvesti pojam „integrisanog planiranja“ u kontekst procesa ideološke transformacije (gđa. Luci),
- Redefinisati koncepte urbanih/ruralnih granica (gđa. Luci), misleći na „integrisano planiranje“ kao proces ideološke transformacije (nadovezujući se na raspravu o Antropocenu, donoseći prirodu u grad, tretirajući gradove kao jedinstvena područja),
- Uskladiti stambenu terminologiju i definicije u odgovarajućem pravnom okviru i drugim srodnim dokumentima (gđa. Koçani),
- Povećati istraživačke kapacitete na Kosovu (povećanjem namenskih sredstava za istraživanje u oblasti planiranja, stanovanja itd. od MONT-a) (gđa. Koçani),
- Koristiti veštine mlade generacije u tehnologiji u stvaranju novih platformi i softvera za poboljšanje procesa prikupljanja podataka (gđa. Koçani),
- Formirati tehničke radne grupe (medusektorske) za integraciju i usklađivanje različitih proizvoda, aktivnosti/projekata (planiranje, stanovanje, dobra kulturne baštine itd.) (gđa. Koçani),
- Dalje razvijati bazu podataka o kulturnoj baštini (prostorno označavanje planinskih puteva, kulturnog baštine i arheoloških dobara i odgovarajućih zaštitnih zona, poljoprivrednih dobara itd.) (gđa. Koçani).

“Poznati lokalni urbanista Rexhep Luci je jednom rekao: "Svima onima koji uništavaju grad, grad će se osvetiti". Nadograđujući se na to, znam reći "Svima onima koji uništavaju planetu, planeta će se osvetiti.”

Nita Luci

ISHODI i SLEDEĆI KORACI

Proširiti diskusiju sa lokalnim samoupravama, pružaocima komunalnih usluga, praktičarima, preduzetnicima, organizacijama civilnog društva i predstavnicima lokalne zajednice.

Poboljšati odnose sa akademskim krugom i istraživačkim institucijama, kao i pružaocima podataka za podršku planiranju zasnovanom na nauci i činjenicama:

- Ulagati u izgradnju kapaciteta unutar institucija za prostorno planiranje,
- Investirati u istraživačke programe,
- Dalji razvoj i obogaćivanje baza podataka prostornog planiranja.

Sprovesti studiju izvodljivosti o prednostima i nedostacima postojećeg zakonodavnog okvira za prostorno planiranje:

- Proceniti sprovođenje trenutnih dokumenata prostornog planiranja na terenu,
- Identifikovati "uska grla", jasno definišući zašto se ne mogu rešiti postojećim pravnim okvirom i šta je potrebno za njihovu promenu (potkrepljeno činjeničnim podacima ili dokazanim slučajevima).

Analizirati tranziciju prakse prostornog planiranja drugih zemalja, kontekstualizujući prednosti i nedostatke u kontekstu Kosova.

Ako se pokaže potrebnim:

- Pokrenuti proces prilagođavanja pravnog okvira uzimajući u obzir praktične pristupe, poput izmena odgovarajućih administrativnih uputstava i tehničkih normi (kao evolucijski/transformativni proces, ali ne nagli),
- Preduzeti strukturne promene unutar Ministarstva radi boljeg korišćenja njegove uloge i operacija (npr. redefinisane uloge Instituta za prostorno planiranje, potencijalno kao posrednika između vlade i akademske zajednice),

2021

Izveštaj sa Simpozijuma:

BUDUĆNOST TERITORIJALNOG PLANIRANJA NA KOSOVU

Ministarstvo Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture
u partnerstvu sa UN-Habitat-om Kosovo